

نقش کتابخانه‌ها در سوادآموزی بزرگسالان

نوشته: رضا غریبی
دانشجوی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی

باید در ارتباط و در کنار هدف‌های دیگر که جامعیت و کلیت آموزش و پرورش نوین را تشکیل می‌دهند، قرار گیرد. بدیهی است که ممکن است یک بزرگسال به طور غیرمستقیم تحت فشار و محدودیت‌هایی قرار گیرد که بعضی از آنها جنبه اقتصادی و برخی دیگر جنبه سیاسی دارند. اما کمتر اتفاق می‌افتد که یک بزرگسال را به زور وادار به نشستن زوی نمکت کلاس بکنند.

هربرت تولتز^۱، معاون دبیرکل کنفدراسیون بین‌المللی سندیکاهای آزاد با روشن‌بینی کامل نظریه مشابهی را ابراز داشته است: «اگر قرار باشد بین نان و کتاب یکی را انتخاب کنیم، مسلم آن است که نان حق تقدم خواهد داشت، اما نباید فراموش کنیم که کتاب موجب فراوانی و داشتن نان می‌شود. به همین جهت کوشش در راه سوادآموزی حائز اهمیت فراوان است.»

یکی از مهمترین و مؤثرترین راه‌هایی که از طریق آن از پایمال شدن حقوق حقه انسان‌ها در سطح جهانی یا در یک کشور و حتی در یک جامعه کوچک جلوگیری می‌کند،

فعالیت‌های سوادآموزی کتابخانه در هر زمان که امکان‌پذیر باشد بسایند در جهت همکاری با دیگر ارائه‌دهندگان و سازمانهای ذی‌علاقه در آموزش بزرگسالان هدایت شود. بدون شک هر تلاشی که کتابخانه برمی‌گزیند، کوشش‌های مشترک جامعه به آن فعالیت خواهد بخشید. هم چنین کتابخانه‌ها باید به هر طریقی در سوادآموزی مشارکت یابند. شکل و نحوه مشارکت کتابخانه به منابع در اختیار و جامعه بستگی دارد. استفاده از کتابخانه می‌تواند بی‌سوادان بزرگسال را به طریق گوناگون یاری کند. نخست آنکه، این امر می‌تواند ظاهر تهدیدکننده‌ای را که مدرسه در ذهن نوسوادان بزرگسال ایجاد می‌کند تغییر دهد. دوم اینکه کتابخانه می‌تواند در قطع چرخه بی‌سوادی نیز کمک کند. و والدین یا بردن فرزندان خود به کتابخانه، الگوی خوبی در استفاده از کتابخانه به عنوان جایگاهی برای فراگیری و به منزله مرکزی اطلاعاتی ایجاد می‌کنند.

سوادآموزی را نباید فقط به آموزش خواندن و نوشتن محدود کرد. خواندن و نوشتن جزئی از مجموعه هدف‌هاست و

شرایط اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی هر جامعه‌ای متفاوت است و اهداف خاصی را دنبال می‌کند. ولی معمولاً کشورهای جهان سوم، از جمله ایران، اکثراً بودجه و امکانات آموزشی بزرگسالان را در درجه اول صرف برنامه‌های سوادآموزی می‌کنند و در درجه دوم در اختیار آموزش حرفه‌ای و سایر برنامه‌های آموزشی نوسوادان بزرگسال قرار می‌دهند. اما در کشورهای صنعتی، که اکثریت افراد جامعه باسوادند، بیشتر بودجه و امکانات آموزشی صرف برنامه‌های حرفه‌ای و سایر بخش‌های آموزش مداوم می‌شود.

با توجه به نکات فوق، در اینجا اهداف سوادآموزی و آموزش حرفه‌ای بزرگسالان را جداگانه بررسی می‌کنیم.

الف) هدف‌های سوادآموزی:

هدف از سوادآموزی، تنها فرا گرفتن خواندن و نوشتن و ریاضیات پایه نیست؛ مهمترین اهداف آن را می‌توان به این ترتیب خلاصه کرد:

- 1- فراهم کردن آموزش ابتدایی و دادن امکان دیگری به بزرگسالان برای کسب مهارت‌هایی که در طول دوران کودکی و نوجوانی از آنها محروم بوده‌اند.
- 2- افزایش توانایی و مهارت بزرگسالان برای شرکت در برنامه‌های اجرایی دولت و جامعه.
- 3- تهیه برنامه‌ها و تشکیل کلاس‌هایی که به گسترش فکری بزرگسالان اختصاص می‌یابد.
- 4- افزایش اعتماد به نفس در بزرگسالان از طریق افزایش آگاهی و دانش آنان.
- 5- بالا بردن سطح آگاهی بزرگسالان در زمینه مصالح جامعه و گسترش علاقه‌مندی آنان به مشارکت در تصمیم‌گیری.
- 6- افزایش آگاهی شهروندان نسبت به حقوق، وظایف و مسئولیت‌های خود.
- 7- گسترش توانایی‌های بزرگسالان برای حل مسائل و مشکلات شخصی و اجتماعی خود.
- 8- آگاه کردن بزرگسالان با مهارت‌ها، استعدادها، توانایی و همچنین ناتوانی و کمبودهای خود.
- 9- گسترش دانش افراد درباره مبانی و میراث فرهنگی خود، و کمک به دریافتن و بزرگ داشتن آداب و رسوم و

گسترش آموزش و پرورش در همه ابعاد است. سوادآموزی و آگاه‌سازی افراد، رکن اساسی آموزش و پرورش محسوب می‌شود. در اکثر کشورهای جهان، آموزش و پرورش به دوره‌های مختلف ابتدایی، متوسطه و عالی تقسیم می‌شود و آموزش بزرگسالان به صورت رسمی یا غیررسمی، در یک یا همه دوره‌های آموزشی گنجانده می‌شود.

باسواد چيست؟

در عرف آموزش و پرورش، باسوادى را با توانایی خواندن و نوشتن برابر می‌دانند، و نسبت باسوادى عبارتست از درصد جمعیت معین که از این دو مهارت یا یکی از آنها بهره‌مند است. با این ترتیب، ما تاکنون با یک دوگانگی باسواد و بی‌سواد سر و کار داشته‌ایم، به این معنی که هر فرد یا می‌تواند بخواند یا نمی‌تواند. اما خواندن یک صفت یا ویژگی بشری نیست که بتوان آن را به دو وجه تقسیم نمود؛ بلکه افراد را می‌توان در توانایی خواندن در طول یک مقیاس بسیار وسیع دسته‌بندی کرد. و چند سال رفتن به مدرسه لزوماً به این معنی نیست که شخص باسواد شده است، زیرا در برخی از کشورها تعلیم خواندن با نسبت معینی از مردودی صورت می‌گیرد. یکی از مفاهیمی که در زمینه باسوادى بسیار به کار می‌رود و کمتر شناخته شده است، مفهوم نسبت باسوادى^۱ است. دهها سال است که در کتاب‌های درسی و منابع مختلف اطلاعاتی درباره نسبت باسوادى کشور نقل می‌شود، اما به ندرت به طرز تعیین این نسبت اشاره شده است. نخستین کسی که مطالعه جامع در باب سواد در مقیاس جهانی درباره روش‌های تعیین نسبت باسوادى هر کشور نقل کرده است، گری^۲ می‌باشد که روش یادشده به قدری پراکنده و متنوع است که مقایسه بین‌المللی این قبیل داده‌ها با این روش به کلی بی‌معنی خواهد بود. بعضی از کشورها برای این منظور سال‌های تحصیل رسانی را ملاک عمل قرار می‌دهند، در صورتی که کشورهای دیگر صرفاً توانایی افراد موردآزمایش را تا حدی که بتوانند نام خود را بنویسند و بخوانند، برای این منظور کافی می‌دانند.

اهداف آموزش نوسوادان بزرگسال^۳

به طور کلی نظام آموزش نوسوادان بزرگسال بر اساس

فرهنگ‌های گوناگون، هم در پهنه ملی و هم در پهنه بین‌المللی.
۱۰- کمک به اعتلای فعالیت در راه صلح، تفاهم و همکاری بین‌المللی.

۱۱- کمک به پروراندن درک انتقادی درباره مسائل عمده معاصر و دگرگونی‌های اجتماعی و پروراندن قدرت اجرای نقشی فعال در پیشرفت جامعه به منظور تحقیق عدالت اجتماعی.

۱۲- کمک به آگاهی یافتن روزافزون از مناسبات میان مردم و محیط مادی و فرهنگی‌شان و بالا بردن میل و شوق، بهسازی این محیط، به بزرگداشت و نگهداشت طبیعت و اموال عمومی.

۱۳- کمک به پروراندن استعداد کسب معلومات، مهارت‌ها، نگرش‌ها یا رفتارهای جدیدی که به شکوفایی تام و تمام شخصیت بیانجامد.

۱۴- کمک به پروراندن استعداد و بهره‌جویی خلاقانه از اوقات فراغت و کسب همه دانش‌های ضروری یا دلخواسته.

۱۵- کمک به پروراندن استعداد یادگیری.

۱۶- کمک به افزایش توانایی برای درک درست مسائل مربوط به پرورش کودکان.

۱۷- کمک به پروراندن قوه تشخیص لازم برای استفاده از رسانه‌های گروهی، بویژه رادیو، تلویزیون، سینما، مطبوعات، و نیز برای تفسیر پیام‌های گوناگون جامعه خطاب به انسان امروزی خواه زن و خواه مرد.

یکی از هدف‌هایی که در نظر گرفته می‌شود عبارتند از «کاهش میزان بی‌سوادی در جامعه» این امر بیشتر یک هدف کلی است، و اندازه‌گیری میزان پیشرفت در تحقق آن دشوار است. در عوض، می‌توان کاهش میزان بی‌سوادی را که اصل و پایه فعالیت‌های سوادآموزی به شمار می‌رود مورد توجه قرار داد.

هدف‌ها و مقاصد برنامه سوادآموزی کتابخانه در طول زمان و به موازات خود برنامه بهبود خواهد یافت. پالایش، تجدیدنظر و ارزشیابی برنامه سوادآموزی کتابخانه فرآیندی مداوم است که برنامه سوادآموزی را تقویت می‌کند. هدف‌ها عبارت است از بیان گسترده مقاصد برنامه و هدف‌هایی درازمدت. هدف‌های برنامه سوادآموزی کتابخانه بسته به

نمونه برگزیده شده برای خدمات سوادآموزی از سوی کتابخانه متفاوت خواهد بود. به عنوان مثال کتابخانه می‌تواند یک یا چند مورد از هدف‌های ذیل را برگزیند:

۱- ارائه خدمات به نوآموزان بزرگسال، مشابه خدماتی که به دیگر شهروندان ارائه می‌شود.

۲- افزایش آگاهی‌های جامعه پیرامون مسئله سوادآموزی.

۳- تهیه مواد و منابع برای نوآموزان بزرگسال و ارائه‌دهندگان آموزش بزرگسال.

۴- همکاری با دیگر ارائه‌دهندگان خدمات سوادآموزی و گروه‌های علاقه‌مند به ارائه خدمات سوادآموزی.

۵- تبلیغ خدمات سوادآموزی و نیاز به چنین خدماتی در ناحیه.

۶- گردآوری اطلاعات درباره فرصت‌های آموزشی بزرگسالان برای راهنمایی و ارجاع، دانشجویان و داوطلبان بالقوه.

۷- هماهنگ ساختن فعالیت‌های آموزشی داوطلبان در جامعه.

(ب) هدف‌های آموزش حرفه‌ای:

به طور کلی آموزش حرفه‌ای دارای چند هدف اساسی به شرح زیر است:

۱- مجهز کردن بزرگسالان به مهارت‌های لازم برای امرار معاش.

۲- فراهم کردن نیروی انسانی لازم برای پیشبرد اهداف اقتصادی و صنعتی کشور.

۳- تحقق مساوات اجتماعی و تساوی حقوقی و همچنین از میان بردن تفاوت‌های موجود میان اقشار جامعه.

۴- تربیت کارگرانی که بتوانند خود را با شرایط متغیر صنعتی و استخدامی جامعه منطبق کنند.

ویژگی‌های آموزش نوسوادان بزرگسال

به طور کلی شرایط و خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی بزرگسالان، همچنین وظایف و مسؤلیت‌هایشان، ایجاب می‌کند که برنامه‌های آموزشی مربوط به آنان دارای مشخصات خاصی باشد. موارد مهمی که باید مدنظر قرار گیرد عبارتند از:

۱- انعطاف در زمان

قابل انعطاف بودن زمان یادگیری، یکی از اصول اساسی برنامه‌های آموزشی بزرگسالان است. زیرا شرکت‌کنندگان در کلاس‌ها باید بتوانند، به رغم مسئولیت‌ها و مشاغل مختلفی که دارند به سهولت و آزادانه از فرصتی که فراهم آمده است استفاده کنند. انعطاف در زمان به این معنی است که نه تنها باید زمان کلاس‌ها و برنامه‌ها برای بزرگسالان مناسب باشد، بلکه علاوه بر آن، باید امکانات لازم برای مطالعه مستقل فراهم شود. به عنوان مثال، امکان مطالعه در منزل، کتابخانه و غیره باید برای بزرگسالان فراهم شود.

۲- انعطاف در مکان

یکی از ابعاد انعطاف‌پذیر بودن مکان این است که افراد جامعه بتوانند بدون در نظر گرفتن محل زندگی خود به مطالعه و پیشبرد دانش و معلومات خود بپردازند. بُعد دیگر انعطاف‌پذیری در مکان این است که مسئله اختصاصی بودن مکان آموزش اصولاً مطرح نباشد و کارایی، دانش و مهارتی که در یک مکان آموخته است، در مکان‌های دیگر نیز قابل قبول باشد.

۳- انعطاف در سن

فرصت‌های آموزشی مخصوص سن خاصی نیست و استفاده از آن باید همه، بدون در نظر گرفتن سن آنان، میسر باشد. در حقیقت، برنامه‌های آموزشی باید برای استفاده افراد در سنین مختلف تهیه و تنظیم شود. و هیچ محدودیت سنی برای آموزش در نظر گرفته نشود، هرکسی در هر سنی بتواند آموزش ببیند.

۴- انعطاف در پذیرش

هیچ بزرگسالی نباید تنها به این دلیل از آموزش محروم شود که شرایط لازم را برای پذیرفته شدن در کلاس ندارد. پذیرش بزرگسالان در برنامه‌های آموزشی در سطوح مختلف، با توجه به امکان استفاده از فرصتی که فراهم شده است، باید بر اساس تجارب و میزان دانش و معلومات آنان باشد، نه بر اساس معیارهایی از قبیل دیپلم، درجه و کلاس تحصیلی.

۵- توأم شدن آموزش و مسئولیت‌های شغلی

بزرگسالان باید بتوانند در طول مدتی که به کاری اختصاص دارند در کلاس‌های آموزشی شرکت کنند. به عبارت

دیگر، حضور آنان در کلاس باید بخشی از کارشان محسوب شود. این اصل در برخی از کشورها در مورد سوادآموزی اجرا می‌شود. بدین معنی که کارگران و سایر افراد شاغل کم‌سواد و بی‌سواد مجازند که یک ساعت از کار روزانه خود را صرف شرکت در کلاس‌های درسی کنند. بزرگسالان باید بتوانند کار و آموزش را با هم توأم کنند. برای مثال آموزش در حین خدمت برای معلمان، کارمندان و کارگران علاوه بر افزایش دانش و معلوماتشان به بالا بردن کارایی آنان نیز کمک می‌کند.

مفهوم آموزش مداوم

آموزش مداوم کوششی است برای ایجاد توفیق و هماهنگی بین مراحل مختلف و تعلیم بنحوی که دیگر فرد در کشمکش با خویشتن قرار نگیرد. آموزش مداوم با تکیه‌ای که بر وحدت و همه‌جانبه بودن و مداومت و پرورش شخصیت دارد، به تهیه و تنظیم چنان برنامه و وسایل آموزشی می‌رسد که بین نیازها و درس‌های زندگی حرفه‌ای و جلوه‌های فرهنگی که پرورش عمومی و موفقیت‌های متنوعی که به وسیله آنها فرد به غایت خویشتن می‌رسد، رابطه دائم ایجاد می‌کند.

تأسیس آموزش مداوم برابر است با مجهز کردن انسان به روشی که در سراسر زندگی معنوی و فرهنگی او در اختیارش باشد. معلوم می‌شود که اساس فعالیت آموزشی چه تدریس به معنی اخص باشد چه به معنی اعم تعلیم و کارآموزی، باید هدفش به دست آوردن عادت‌ها، کنشها و توانایی‌ها باشد.

دیو^۵، یکی از محققان، معتقد است که آموزش مداوم مفهوم جامعی است که در طول زندگی فرد، شامل یادگیری رسمی، غیررسمی و اتفاقی، برای رسیدن به بیشترین رشد ممکن فردی، اجتماعی و حرفه‌ای می‌شود. وی آموزش را در کلیت آن مطرح می‌سازد و یادگیری در خانه، مدرسه، جامعه، محل کار و یا در موقعیت‌های دیگر و نیز از طریق رسانه‌های گروهی یا از طریق ساختارهای دیگر را جزو آن می‌آورد. همه این یادگیری‌ها به کسب و افزایش آگاهی‌ها می‌انجامد.

در اصطلاح «آموزش مداوم» روح «آموزش مادام‌العمر» نهفته است و منظور آن است که آموزش با اتمام آموزش تمام‌وقت زمان کودکی پایان نمی‌یابد و مداوم ادامه دارد. اصطلاح «آموزش خارج از دانشگاه» همان آموزش مداوم

است متنها در سطح عالی.

گرچه درست است که آموزش و پرورش یک جریان مداوم است، مهذا این واقعیت نیز وجود دارد که نوع آن برای جوانان و بزرگسالان یکسان نیست. گذشته از تفاوت‌های بیولوژیکی و بلوغ جسمی، شرایط موقعیت‌های این دو قشر از مردم با هم فرق‌های اساسی دارند. برای یکی تعهد و برای دیگری آزادی وجود دارد. طفل تحت تأثیر دنیای بزرگسالان، که در شخصیت والدین و مقامات مدرسه جلوه می‌کند، قرار می‌گیرد. اگر بزرگسال بخواهد که حرفش را بشنوند و مجموعه دانش و دستورهایش در نسل بعد نفوذ کند باید خود در حال آموختن باشد.

آموزش ابتدایی و متوسطه برای گروه‌های سنی مربوطه اجباری و بی‌سوادی نیز بر اثر توجه کافی به آموزش بزرگسالان و عوامل دیگری از قبیل بالا رفتن سطح رفاه اجتماعی و اقتصادی و غیره ریشه کن شده است. از این دو، آموزش بزرگسالان دیگر به مفهوم سوادآموزی و آموزش‌های ابتدایی نیست بلکه به صورت آموزش مداوم یا پیگیری درآمده است.

در آموزش مداوم کوشش می‌شود تا از همه امکانات و منابع مادی و نیروی انسانی موجود، برای بالا بردن دانش، معلومات و مهارت‌های افراد جامعه، حداکثر استفاده به عمل آید.

در روند آموزش مداوم مسئله‌ای به نام مردود شدن مطرح نیست؛ زیرا هدف از اینگونه برنامه‌ها کمک به افراد است به نحوی که بتوانند در حد توانایی و ظرفیت یادگیری خود به کسب دانش و مهارت‌های ضروری زندگی بپردازند.

آموزش بزرگسالان به «کسانی که در کودکی، آموزش دیده‌اند و ... نیز به کسانی که در آن دوره آموزشی ندیده‌اند». اما آموزش بزرگسالان به هر معنا که باشد، باید مسائل زیر را مدنظر داشته باشد: بافت فرهنگی و سنتی که در آن اجرا می‌شود، توسعه به عنوان آرمان اصلی، سازماندهی و نحوه انتقال آموزش، هدف‌ها و محتوای آموزش، امکانات قدیم و جدید آموزش قابل استفاده گروه‌ها و افرادی که آموزش می‌بینند و روش تدریس و ارتباطات.

با تجزیه و تحلیل معنای آموزش بزرگسالان به وجود پنج

اصل در مفهوم آن پی می‌بریم.

الف) اصل جامعیت و استمراری

ب) اصل آموزش ضروری

ج) اصل آزادی ساختار و نهاد

د) اصل سودمندی

ه) اصل توجه به نیازهای مخاطبان

مجموعه مواد و منابع^۷

انواع موادی که برای نوآموزان بزرگسال تهیه می‌شود دو نوع می‌باشد:

۱- مواد سمعی و بصری که به صورت فیلم، پوستر، اسلاید، نوارهای شنیداری (برای آموزش زبان انگلیسی به فراگیران زبان یا بخش اطلاعات برای نوآموزان بزرگسال که نمی‌توانند بخوانند)، نوارهای ویدئو^۸ (برای آموزش مهارت‌های پایه و مهارت‌های شغلی^۹ که معمولاً همراه با مدرس مورد استفاده قرار می‌گیرد)، و نرم‌افزار ریزکامپیوتر^{۱۰} (برای آموزش مهارت‌های پایه، از قبیل شناخت کلمات، نوشتن و انشاء و نیز مهارت‌های ریاضی) است.

هدف عمده تصاویر آگاه کردن افراد از شرایط زندگی آنها و از ستمدیدگی و محرومیتی است که در جامعه برای آنها تحمیل می‌شود.

پائولوفر^{۱۱} معتقد است تصاویری که برای توصیف شرایط و موقعیت‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد باید موضوع را جلوه‌گر کند که نه کاملاً آشکار باشد و نه به صورت معما درآید. چون در حالت اول، تصویر ممکن است جنبه تبلیغ به خود بگیرد و موضوع مورد بحث را بدون تحلیل انتقادی مطرح کند. در حالتی که تصویر، مسئله را بصورت معما مطرح کند فعالیت تربیتی جنبه بازی به خود می‌گیرد و امکان تحلیل انتقادی را به حداقل می‌رساند. از این رو، تصاویر باید در ضمن پیچیدگی، ساده نیز باشند.

۲- مواد چاپی از جمله کتاب، جزوات مصور، روزنامه دیواری، مجله و کارت‌هایی که حاوی کلمات کلید هستند. در هر کارت یک کلمه کلید ارائه می‌شود و بخش‌های آن، همراه با سایر حروف مصوت صرف می‌شوند. مثلاً کلمه «خانه» یکی از کلمات کلید است که در کارت نوشته شده است و هر یک از

هجاهای آن با حروف مصوت صرف می‌شود. کلمه «خانه» از دو بخش تشکیل می‌شود. خانه سپس هریک از بخش‌ها با سایر مصوت‌ها صرف می‌شود.

مثل:

خا	خو	خی
نا	نو	نی

نقشی که کتابخانه‌ها در تهیه مواد چاپی بر عهده دارند می‌تواند مناسب‌ترین کار برای آنها باشد، زیرا این امر فعالیتی است که همواره در کتابخانه‌ها معمول است. از این رو یکی از راه‌های ساده برای شروع فعالیت‌های سوادآموزی، کار در زمینه مجموعه مواد و منابع چاپی است. این مجموعه شامل مواد خواندنی اوقات فراغت^{۱۲}، کتاب‌های درسی^{۱۳} کتاب‌های تمرین^{۱۴}، و مهارت‌های زندگی^{۱۵} یا مواد مربوط به مهارت‌های جدید^{۱۶} (در زمینه‌هایی چون آگاهی‌های مصرف‌کنندگان، اقتصاد خانواده و جز آن) می‌باشد.

برخی از کتابخانه‌ها عملاً مواد و منابع خود را در هر دو شکل چاپی^{۱۷} و شنیداری - دیداری^{۱۸} برای نوآموزان بزرگسال تولید و توزیع می‌کنند. برخی دیگر از کتابخانه‌ها اقدام به چاپ داستان‌هایی به قلم دانشجویان برنامه‌های سوادآموزی خود می‌کنند.

گزینش مواد و منابع

برای کتابدار که وظیفه گزینش مواد و منابع لازم برای تشکیل مجموعه سوادآموزی به عهده اوست، پنج راهبرد اساسی توصیه می‌شود. این پنج راهبرد عبارتند از:

- ۱) گزینش از سیاهه‌های استاندارد.^{۱۹}
- ۲) گزینش از فهرست‌های ناشران.
- ۳) گزینش از نشریات نقد و بررسی.^{۲۰}
- ۴) بررسی مواد و منابع در نمایشگاه‌ها یا مؤسسات دیگر.
- ۵) گزینش بر پایه توصیه‌های دیگر مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات سوادآموزی.

در عمل بسیاری از کتابخانه‌ها ترکیبی از چند مورد راهبردهای فوق را به کار می‌برند. کتابشناسی‌های مواد مناسب برای نوسادان بزرگسال مورد خوبی برای شروع گزینش مواد و منابع است. برای شناسایی مواد و منابع جدید و واریسی دو مورد دسترس‌پذیری آنها، کتابداران می‌توانند فهرست‌های

ناشران را تهیه کنند.

پنج معیار ارزشیابی گزینش مواد وجود دارد، عبارتست از:

- ۱- سطح خواندن ۲- موضوع و محیط ۳- سبک نگارش
- ۴- شکل ارائه ۵- قیمت

خدمات کتابخانه

خدمات کتابخانه شامل موارد ذیل می‌باشند:

- ۱- استخدام آموزشیار و کارورزی و استفاده از دانشجویان را هدایت کنید.
 - ۲- سخنرانی‌هایی برای گروه‌های جامعه پیرامون مسئله سوادآموزی و نیاز به خدمات سوادآموزی ایراد کنید.
 - ۳- برای کارکنان کتابخانه گروه‌های کاری (کار و تمرین) پیرامون سوادآموزی تشکیل دهید.
 - ۴- کتابشناسی‌هایی از مواد و منابع موجود تهیه کنید.
 - ۵- راهنمایی‌ها و ارجاعات به مؤسسات را دنبال کنید.
 - ۶- برای دانشجویان آموزش بزرگسال بازدردها و گردش‌هایی را ترتیب دهید.
 - ۷- به منظور بایگانی منابع لازم برای پشتیبانی و نمایش مسئله اطلاعاتی فراهم آورید.
 - ۸- مجموعه سوادآموزی کتابخانه را به آگاهی عمومی برسانید و تبلیغ کنید.
 - ۹- اطلاعات خود را پیرامون هر مؤسسه گسترش دهید.
 - ۱۰- بودجه لازم برای خدمات سوادآموزی کتابخانه را درخواست نمایید.
 - ۱۱- برای آموزش فردی و آموزش بزرگسالان فضای لازم و کلاس درس تأمین کنید.
- نمونه برخی از خدمات عمومی کتابخانه‌ها عبارتند از:
- امانت مواد چاپی و غیرچاپی
 - خدمات پاسخگویی
 - خدمات آموزشی و مرجع
 - جست و جوی منابع
 - جست و جوی ماشینی منابع
 - آموزش‌های کتابشناسی
 - استفاده از شبکه‌های کتابشناسی برای امانت بین کتابخانه‌ای

کتابخانه برنامه‌ریزی کنند، تا نوسودان و یا کم‌سودان با کتابخانه آشنا شوند. همین بازدیدها می‌تواند عاملی برای عادت و تشویق به مطالعه در نوسودان بزرگسال باشد. دست‌اندرکاران امر سوادآموزی می‌توانند از سه گروه تشکیل شده باشند:

- ۱- کارکنان کتابخانه: کتابدارانی که دست‌اندرکار برنامه‌های سوادآموزی‌اند دو فعالیت عمده را انجام می‌دهند:
 - الف) برقراری ارتباط میان افراد نیازمند سوادآموزی با برنامه‌های سوادآموزی در جامعه.
 - ب) برقراری ارتباط میان آموزشیاران فعال داوطلب سوادآموزی ناحیه و سازمان‌های مربوطه.
- ۲- آموزشیاران داوطلب
- ۳- دانشجویان بزرگسال

ب) تهیه مواد و منابع

گاهی ناشران، برحسب ذوق و سلیقه خود کتاب‌هایی به زبان ساده تهیه و منتشر می‌کنند، به این امید که خواننده کم‌سواد آنها را بخواند و مفاهیم را درک کند و مورد استفاده نیز قرار دهد.

اغلب کم‌سودان خودشان می‌توانند مطالب جالب و خواندنی تهیه کنند. برای تهیه مواد خواندنی مفید و متناسب چهار نکته زیر را باید مدنظر داشت:

۱- مواد خواندنی برای کم‌سودان باید با سبک و واژگان مخصوص آنان، به طوری که برایشان قابل درک و فهم باشد، نوشته شود.

۲- اطلاعاتی که در اختیار آنها قرار می‌گیرد، از نظر فنی و عملی، مطابق با واقع و صحیح باشد.

۳- مطالب باید بر اساس تجارب و زمینه ذهنی و دانستنی‌های خوانندگان کم‌سواد باشد.

۴- با خصوصیات زندگی خوانندگان هماهنگ و مطابق باشد.

برای حصول نتیجه مؤثر، یعنی بالا بردن سطح معلومات مردم کم‌سواد، مواد خواندنی مورد نیاز آنان باید بدون وقفه تهیه و در اختیارشان گذاشته شود. مواد مورد نیاز خوانندگان کم‌سواد کتاب، انواع نشریه‌های یک برگی، چندبرگی، جزوه،

- تهیه فتوکپی و تکثیر مواد

- ارائه خدمات آگاهی‌رسانی جاری

- خدمات منابع رزرو

- خدمات گروه‌های ویژه

- خدمات منابع ویژه

- خدمات رایانه‌ای

- تهیه فهرست‌های موضوعی دستی یا رایانه‌ای بنا به درخواست

- اشاعه اطلاعات گزیده

- خدمات فنی

- خدمات فرهنگی

- و ...

ارزشیابی خدمات کتابخانه شامل گردآوری آمار، تعداد

راهنمایی‌ها و ارجاعات، تعداد دفعاتی که کتابخانه برای آموزش و گردهمایی مورد استفاده قرار گرفته، طرح‌های مشترک و تعداد و نوع تماس‌هایی است که با اعضاء ائتلاف انجام گرفته است.

خدمات کتابخانه‌ها به دو شکل ذیل انجام می‌شود:

۱) مستقل: در این شکل کتابخانه‌ها می‌توانند منابع مورد نیاز مراجعه‌کنندگان را به طور مستقل ارائه دهند. یعنی بدون متکی به کتابخانه‌های دیگر و یا بدون استفاده از سیستم امانت بین کتابخانه‌ای منابع مورد نظر را به مراجعه‌کننده بدهند. در این روش کتابخانه‌ها مراجعه‌کنندگان را به کتابخانه‌های دیگر ارجاع نمی‌دهند.

خدمات مستقل کتابخانه به دو روش تقسیم شده است.

این دو روش عبارتند از:

الف) برقراری ارتباط با دست‌اندرکاران سوادآموزی:

کتابخانه از طرق مختلف می‌تواند مواد را تهیه کند. می‌تواند با دست‌اندرکاران امر سوادآموزی ارتباط برقرار کند؛ چون آنها هستند که این منابع را تولید می‌کنند. از آنها بخواهیم که انتشارات خود را به ما معرفی کنند.

وظیفه کتابخانه‌ها این است که با این سازمان‌ها ارتباط برقرار کنند. کتابخانه‌ها می‌توانند با ناشران در ارتباط باشند، و آنها نیز کاتالوگ نشریات خود را به کتابخانه بفرستند. تماس با دست‌اندرکاران امر سوادآموزی می‌تواند برای بازدید از

روزنامه، مجله و از این قبیل است.

۶- سبب می‌شود که خواننده آنچه را می‌بیند بتواند تفسیر و تعبیر کند.

۷- نیروی ذهنی خواننده را تقویت می‌کند.

۸- به خواننده می‌آموزد تا، همان‌طور که ما فی‌الضمیر خود را از راه نوشتن بیان می‌کند، از راه طراحی و نقاشی نیز به این کار دست بزند.

تهیه مواد و منابع به دو صورت انجام می‌شود

الف) مستقل: از جمله وظایف مهم کتابدار انتخاب و تهیه مواد کتابخانه است به گونه‌ای که بتواند برای هریک از مراجعین به کتابخانه مفید و ارزشمند باشد. رضایت خواننده از کتابخانه مستقیماً به نوع کتابی مربوط است که در دسترس وی قرار داده شده است.

نشریات دولتی و انجمن‌ها و مؤسسات معمولاً در بازار وجود ندارد و بهتر است که از خود ادارات، مؤسسات یا انجمن‌ها مستقیماً تهیه شوند.

مواد و منابعی که، در بازار کتاب وجود دارد می‌توان آنها را به راحتی خریداری کرد و منابع و مجلاتی که در بازار موجود نمی‌باشند را می‌توان از طریق اشتراک خریداری کرد.

ب) بازار کتاب: معمولاً نشریات معمولی را از ناشر، کتابفروشی و یا واسطه‌های خرید که به آنان کارگزار گفته می‌شود، خریداری می‌کنند.

هنگامی که خریدهای فوری پیش می‌آید، گاه ممکن است کتابدار یا یکی از کارمندان شخصاً به کتابفروشی مراجعه نموده، کتاب‌های لازم را خریداری کند. در خریدهای معمولی مواد کتابخانه بخصوص برای خرید کتاب از خارج در حال حاضر بهترین راه خرید از طریق کارگزاران مواد کتابخانه‌ای است.

۲) خدمات ارجاعی

خدماتی که به صورت مستقل به مراجعه‌کننده ارائه نمی‌شود، و مراجعه‌کننده را به کتابخانه‌های دیگر ارجاع می‌دهد، و یا می‌تواند مراجعین را به مرکز ثبت سوادآموزی ارجاع دهد را خدمات ارجاعی گویند. از جمله تهیه راهنماهایی از مراکز کاربایی و یا مراکز بهزیستی و ...

کتاب‌هایی که برای مردم کم‌سواد بکار می‌رود معمولاً به دو نوع تقسیم می‌شود. نوع اول کتاب‌های درسی و نوع دوم کتاب‌های کمک‌درسی یا کتاب‌هایی است که برای مطالعه خارج از کلاس از آنها استفاده می‌شود. چون اساس مواد خواندنی کلمات نوشته شده است، بنابراین مواد سمعی و بصری هم مانند فیلم‌های آموزشی هم می‌تواند جزء مواد خواندنی به حساب آید. وظیفه کتابخانه این است که پوستر و جزوات ساده مواد خواندنی برای بزرگسالان تهیه نمایند. چون فرهنگ شفاهی کم‌سوادان از فرهنگ کتبی آنها قویتر می‌باشد، مواد سمعی و بصری تأثیر بسیار زیادی برای کم‌سوادان خواهد داشت.

مردم کتاب‌های داستانی را بیشتر دوست دارند. زیر آنچه خواننده باید بیاموزد در واقع از قهرمانان داستان می‌آموزند، و اگر داستان واقعی و حقیقی باشد، خواننده را قانع و راضی می‌کند. بهتر است که داستان بر اساس موضوع‌هایی از قبیل مسائل بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی و یا سایر مسائل مربوط به زندگی عادی و روزمره مردم باشد.

روزنامه و مجله در اجتماعات کم‌سواد از ارزش زیادی برخوردار است، زیرا که در وهله اول خواننده را به مطالعه عادت می‌دهد، و در وهله دوم با انتخاب دقیق و صحیح مطالب به پیشرفت جامعه کمک می‌کند. موضوع آنها، از هر نوع که باشد، به وسیله یک کمیته یا یک نفر متخصص انتخاب می‌شود و سپس برای مراحل بعدی آماده می‌شود.

تصویر نیز می‌تواند نقشی در تهیه مواد خواندنی برای گروه کم‌سواد داشته باشد.

۱- سبب جلب توجه و تحریک کنجکاری می‌شود.

۲- میل به خواندن را به آن حد برمی‌انگیزد که بیننده را وادار به تهیه کتاب می‌کند.

۳- به خواننده در فهم مطالبی که درباره آن تجربه قبلی ندارد، یاری می‌دهد.

۴- نشان می‌دهد که بعضی از کارها چگونه و چگونه انجام شوند.

۵- خواننده را کمک می‌کند، بتواند مطلب را به خوبی به یاد بسپارد.

مرکز آموزش بزرگسالان

مراکز آموزش بزرگسالان اصولاً در مکان‌های فاقد آموزشگاه قرار دارند و اغلب مستقیماً به آموزش در جهت اشتغال مربوط می‌شوند. دوره‌هایی که در این مراکز ارائه می‌شود شبیه دوره‌های آموزش مهارت‌های پایه بزرگسالان در دانشکده‌های محلی است. برخی از مراکز آموزش بزرگسالان دوره‌هایی به زبان انگلیسی به عنوان زبان دوم برگزار می‌کنند. بودجه این مراکز از طریق هدایا و یا توسط هیأت‌های امنا تأمین می‌شود. و کارکنان آنها را افراد داوطلب تشکیل می‌دهد.

تبلیغ خدمات سوادآموزی

تبلیغ خدمات سوادآموزی کتابخانه مشابه تبلیغ دیگر فعالیت‌های کتابخانه است، اما با یک تفاوت عمده: نیاز به انتقال پیام به شکل شفاهی به جمعیت بی‌سواد. تمام تلاش‌های سوادآموزی باید بسوی انجام ارجاع‌های شفاهی به کتابخانه و ارائه‌دهندگان سوادآموزی سوق داده شود. دامنه عرضه و تبلیغ خدمات سوادآموزی گسترده بوده و شامل بسیاری از تلاش‌های تبلیغاتی معمول کتابخانه است. نمایش پوسترها^{۲۱} و توزیع بروشورها^{۲۲} از راهبردهای بسیار معمول و مورد استفاده است. افزون بر آن، کتابخانه‌ها می‌توانند (با همکاری دیگر گروه‌ها) به تهیه خبرنامه^{۲۳} سوادآموزی برای نوآموزان بزرگسال، معلمان، آموزشیاران، و یا عموم مردم اقدام نمایند.

تبلیغات می‌تواند از طریق رسانه‌های جمعی یا روزنامه‌های محلی باشد، مثلاً روزنامه قدس در استان خراسان چاپ و منتشر می‌شود. افراد کم‌سواد که می‌خواهند درباره محل زندگی خود آگاهی بیشتری داشته باشند، اینگونه روزنامه‌ها را تهیه می‌کنند.

کوشش‌های تبلیغاتی مشترک نمونه بارزی از طرح‌های سوادآموزی کتابخانه است. این کوشش‌ها شامل بروشور درباره خدمات کتابخانه در ناحیه، نمایش‌های شنیداری - دیداری، نمایشگاه‌ها، و ثبت و ضبط اعلان‌های خدمات عمومی است. ارائه سخنرانی‌هایی برای گروه‌های مردم و حضور در رادیو و تلویزیون نیز از این مقوله‌اند.

برگزاری بازدیدهایی از کتابخانه و دوره‌های ضمن

خدمت^{۲۴} برای نوآموزان بزرگسال، آموزشیاران و معلمان نوعی تبلیغ است که مراجعان جدیدی را به کتابخانه آورده و استفاده‌کنندگان پیشین خدمات کتابخانه را در جریان امر قرار می‌دهد.

یکی از موارد مهم مربوط به طرح‌های سوادآموزی آن است که چگونه نوآموزان بزرگسال را می‌توان به آمدن کتابخانه تشویق کرد. تبلیغ فعالیت‌های سوادآموزی کتابخانه نه تنها برای آگاهی جامعه بلکه برای تشویق استفاده از مجموعه کتابخانه، بکارگیری دانشجویان و آموزشیاران داوطلب لازم است. درخواست وجوه اضافی و گسترش دیگر خدمات سوادآموزی در ناحیه ضروری می‌باشد.

منابع

- ۱- بازاریار، هما تاج؛ ماهنامه آموزش و پرورش دوره چهارم و سوم شماره ۷؛ وزارت آموزش و پرورش، تهران: ۱۳۵۳.
- ۲- بچورن، کارلسن؛ آموزش پایه بزرگسالان؛ انتشارات کمیته ملی پیکار جهانی با بی‌سوادی، تهران: ۱۳۵۳.
- ۳- بولا، ه. س؛ ترجمه جهان‌پناه، سیمین‌دخت؛ روند تحولات و مسائل آموزش بزرگسالان در جهان؛ مرکز انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران، تهران: ۱۳۷۳.
- ۴- پل، لانکرون؛ ترجمه ایمن (آهی) لیلی؛ مقدمه‌ای بر آموزش مداوم؛ کمیته ملی پیکار جهانی با بی‌سوادی؛ تهران: ۱۳۵۲.
- ۵- تعاونی، شیرین؛ پیش‌نویس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران؛ کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: ۱۳۷۲.
- ۶- جانسون، دبراویلکاکس با همکاری سول، جنیفر؛ ترجمه فتاحی، رحمت‌الله؛ کتابخانه‌ها و سوادآموزی؛ دانشگاه فردوسی (مشهد)، مشهد: ۱۳۷۳.
- ۷- سلطانی، پوری؛ خدمات فنی؛ کتابخانه جمهوری اسلامی ایران، تهران: ۱۳۷۳.
- ۸- صباغیان، زهرا؛ روش‌های سوادآموزی بزرگسالان؛ مرکز نشر دانشگاهی؛ تهران: ۱۳۷۲.
- ۹- قاسمی، احمد؛ آموزش سواد؛ کمیسیون ملی یونسکو در ایران، تهران: ۱۳۵۰.
- ۱۰- قاسمی، احمد؛ سوادآموزی بزرگسالان در دوران شاهنشاهی پهلوی؛ کمیته ملی پیکار جهانی با بی‌سوادی، تهران: ۲۵۳۵.
- ۱۱- هابونپور، پرویز؛ پیکار جهانی با سوادآموزی؛ سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، تهران: ۱۳۶۸.

یادداشت‌ها

11. Peulofreire
12. Leisure reading materials
13. Texts
14. Workbook
15. Life skills
16. Coping Skills
17. Print
18. Audio Visual
19. Standard Lists
20. Reviews
21. Posters
22. Brochures
23. NewsLetter
24. in-service sessions

1. Herbert Tulatz
2. Litarcy rate
3. Gray
4. Adult new Literates
5. Dave
6. بولا، ه. اس. با ترجمه جهان‌پناه، سیمین دخت؛ روند تحولات و مسائل آموزشی بزرگسالان در جهان، ص ۱۰.
7. Collection
8. Vedeo tapes
9. Employment Skilles
10. Micro-Computer Soft Waves

